

Osman F. Sertkaya-Rysbek Alimov: *Eski Türklerde Para*. Göktürklerde, Uygurlarda, Türgişlerde. Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006, XXIV+160 s. ISBN: 975-437-557-7.

Eski Türklerde ve özellikle Kök Türklerde para ya da daha geniş anlamıyla ticaret araçları Türkiye’de pek az bilinen bir konuydu. En azından ülkemizde bu konu ile ilgili makale ya da kitap yok denecek kadar azdı.

2005 yılı içerisinde Bilim ve Ütopya Kooperatifi’nin aylık yayın organı olan *Bilim ve Ütopya* dergisinin 128. (Şubat 2005) sayısında Kök Türklerde para ile ilgili birkaç yazı yayımlanmıştı. Bu yazılardan bazıları şunlardır:

Gaybullah Babayar: “Türk kültürünün esas temelleri Köktürklerde para sistemi”. 16-24.

Yavuz Daloğlu: “Türk uygarlığı ve Gök-Türkler”. 12-15.

S. G. Klyaştomiy: “Moğolistan’dan runik yazılı sikke”. Çev.: Sinan Dinç. 37-39.

H. Namık Orkun: “Eski Türklerde para”. 45-46.

Takashi Ôsawa: “Eski Türk kağanlığı dönemindeki toplum teşkilatına bir bakış”. 31-36.

Doğu Perinçek: “Orta Asya’da para ve devlet”. 25-30.

Bunlardan özellikle Doğu Perinçek ile Yavuz Daloğlu’nun yazıları ilginçtir. Çünkü her iki yazar da yazılarında, sanki Kök Türk sikkeleri yeni bulunmuş gibi bir izlenim vermişlerdi. Doğal olan şudur ki bu konular ülkemizde pek az bilinmekteydi. Eski Türklerle ilgili bazı konuların yeterince bilinmemesinin bir sebebi de Türk runik metinleri kaynakçasının henüz yapılmamış olmasıydı.

Aslında Kök Türk sikkeleri ile ilgili epeyce bir yayın yapılmış ama bu yayınlar ülkemizde duyulmamıştır. Ülkemizdeki ilk yayın H. Namık Orkun’a ait olup “Eski Türklerde para” adını taşıyan bu yazı *Türk Hukuku Tarihi* adlı kitabın 39-43. sayfalarında yer almış; aynı yazı daha sonra “Göktürk yazısıyla yazılmış birkaç Türk parası” başlığı ile *Eski Türk Yazıtları* adlı eserinin 2. cildinde yayımlanmıştır. (İstanbul, 1939, s. 169-170). Bu yazıdan sonra Bahaeddin Ögel’in Türgiş Sikkeleri ile ilgili kitap bölümü (*İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre. Ankara, 1962,

s. 194) ve Emel Esin'in bir yazısını ("O. I. Smirnova on Turkish numismatic of the Köktürk period of Western Turkistan". *Erdem* II/5, Mayıs 1986, 623-627 ve 628-633) saymazsanız ülkemizde 2005 yılına kadar eski Türklerde para konusunda herhangi bir yazı yazılmamış, kitap yayımlanmamıştır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz *Bilim ve Ütopya* dergisinin 128. sayısına kadar *eski Türklerde para* konusu pek bilinmemekteydi. Ancak ülkemiz dışında oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Bunlardan E. Drouin, E. R. Rıgdılön, İ. G. Dobrodomov, A. M. Şçerbak, A. S. Amanjolov ve S. G. Klyaştornıy gibi araştırmacıların adını anmak gerekir.

Elimizdeki kitap da, ülkemizde karanlıkta kalmış bu konuyu aydınlatmaya çalışmak amacıyla hazırlanmış gibidir. *Eski Türklerde Para* adını taşıyan bu kitap, H. Namık Orkun ve Osman F. Sertkaya'nın birkaç yazısı ile yukarıda bazılarının adını andığımız araştırmacıların Kök Türk, Uygur ve Türgiş sikkeleriyle ilgili çalışmalarının Türkçeye çevrilmesinden meydana gelmiştir. Kitap, eski Türklerde para ile ilgili çalışmaların değerlendirildiği bir sunuş yazısının ardından dört bölüme ayrılmıştır:

I. Bölüm: Bu bölümde Kök Türk, Uygur ve Türgiş sikkeleri üzerinde yapılan çalışmaların kaynakçası verilmiş olup kaynakça, Osman F. Sertkaya tarafından hazırlanmıştır. İlk çalışmalardan günümüze kadar konu ile ilgili yapılan bütün çalışmalar bir araya toplanmış ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Bu kaynakça Kök Türk, Uygur ve Türgiş diye ayrı bölümlere ayrılmış ve kaynakça yıllara göre sıralanmıştır. Böylelikle araştırmaların yıl yıl izlenmesi olanağı sağlanmıştır.

II. Bölüm: Bu bölüm Kök Türklerde para bölümü olup toplam 7 yazı bulunmaktadır. Türkçe olmayan yazılar Rysbek Alimov tarafından çevrilmiştir. Bu yazılar şunlardır:

1. Osman F. Sertkaya: "Göktürklerin runik harfli sikkeleri". Bu yazı daha önce *Orkun* dergisinin 87. (Mayıs 2005, s. 23-27) sayısında yayımlanmıştı. Sertkaya, bu yazısında Yenisey, Moğolistan, Rusya ve Munçaktepe bölgesindeki runik harfli paraları değerlendirmiştir.

2. H. Namık Orkun: "Eski Türklerde Para". Bu yazı önce *Türk Hukuku Tarihi* adlı kitabın 39-43. sayfaları arasında yayımlanmış daha sonra da *Eski Türk Yazıtları* adlı eserin 2. cildinde yayımlanmıştı (İstanbul, 1939, s. 169-170). Aynı yazı *Bilim ve Ütopya* dergisinin 128. (Şubat 2005, s. 45-46) sayısında tekrar yayımlanmıştır.

3. A. M. Şçerbak: "Yeşçe raz o monetach s runičeskimi nadpisyami iz Minusinska". Türkçesi: "Yine Minusinsk'teki runik yazılı sikkeler

hakkında”. Şçerbak’ın bu yazısı *Vestnik Drevney İstorii* 1960/2 (s. 139-141)’de yayımlanmıştı.

4. A. S. Amanjolov: “Dve Yeniseyskiye runičeskiye nadpisi”. Türkçesi: “İki runik Yenisey yazıtı”. Bu yazının aslı, *Uçeniyje Zapiski Chakasskogo Nauçno-İssledovatel'skogo İnstituta Yazıka, Literatüri i İstorii XIX* (Seriya istoričeskaya, Abakan, 1974, s. 137-140)’de yayımlanmıştır.

5. İ. G. Dobrodomov: “Vtoričniye runičeskiye nadpisi na monetach i voprosı denejnogo obraşçeniya u drevnich yeniseyskich tyurkov”. Türkçesi: “Sikkelerdeki ikincil runik yazıtlar ve eski Yenisey Türklerinde para dolanımı meseleleri”. Bu yazı da *Blijniy i Sredniy Vostok, Tovarno-Denejniye Otnoşeniya Pri Feodalizme* (Moskova, 1980) adlı eserin 94-97. sayfalarında yayımlanmıştır.

6. İ. L. Kızlasov: “Moneti s tyurkoyazıçnımı yeniseyskimi nadpisyami (K voprosu o denejnom obraşçenii v drevnechakasskom gosudartsve)”. Türkçesi: “Üzerinde Türkçe yazıtlar bulunan Yenisey sikkeleri (Eski Hakas devletinde para dolaşımı sorununa dair)”. Bu yazı da *Numismatika i Epigrafika* dergisinin 14. sayısında (Moskova, 1984, s. 84-99) yayımlanmıştır.

7. S. G. Klyaştorıny: “Moneta s runičeskoy nadpisyu iz Mongolii”. Türkçesi: “Moğolistan’da bulunan runik yazıtlı sikke”. Aslı, *Tyurkologičeskiy Sbornik*’in 1972 yılı sayısında (Moskova, 1973) yayımlanan Klyaştorıny’ın bu yazısı ilk önce Sinan Dinç’in çevirisi ile *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*’nin 26. sayısında yayımlanmıştı (s. 227-233). Aynı çeviri daha sonra *Bilim ve Ütopya* dergisinin 128. sayısında da yayımlandı (Şubat 2005, s. 37-39).

III. Bölüm: Bu bölümde de eski Uygur para belgeleriyle ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bu bölümdeki yazılar şunlardır:

1. E. R. Tenişev: “Names of Monetary units in the Old Turkic Languages of Central Asia”. Türkçesi: “Orta Asya eski Türk dillerinde para birimlerinin isimleri”. Tenişev’in bu yazısı Türkçeye Abdullah Şen tarafından çevrilmiş olup yazının aslı, *Aspects of Altaic Civilisation III* (XXX. Permanent International Altaistic Conference. Indiana University, Bloomington, Indiana, June 19-25, 1987, Bloomington, Indiana, 1990, s. 218-222)’te yayımlanmıştır.

2. Osman Fikri Sertkaya: “Uygur para belgeleri (I. Bölüm: Kümüş)”. Bu yazı E. R. Tenişev’in 70. yaşını kutlayan armağan kitapta yer almıştır (*İssledovanie Yazıkovich Sistem v Sinchronim i Diachronim, K 70-letiyü E. R. Tenişeva*, Moskova, 1991, s. 114-136).

3. Osman Fikri Sertkaya: “Zu Personen-und Ortsnamen in uigurischen Gelddokumenten”. Sertkaya’nın bu yazısı *Turfan Revisited*’de yayımlanmıştır. (*The First Century of Research in to the Arts and Cultures of the Silk Road*. Berlin, 2004, s. 316-317).

4. Bu bölümün 4. yazısı ise 3. yazının Türkçe çevirisidir: Osman Fikri Sertkaya: “Uygur para belgelerindeki kişi ve yer adları üzerine”.

5. Osman Fikri Sertkaya: “Hukukî Uygur belgelerindeki para birimleri üzerine”. Bu yazı da *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı* (İzmir, 20-26 Eylül 2004)’na sunulmuş bildiridir.

6. Osman Fikri Sertkaya: “Uygurların Uygur harfli sikkeleri”. Sertkaya’nın bu yazısı ise *Orkun* dergisinin 88. (Haziran 2005, s. 24-25) sayısında yayımlanmıştır.

IV. Bölüm: Son bölümde de Türkiş sikkeleriyle ilgili A. N. Bernştam’ın iki yazısı bulunmaktadır. Bunlar:

1. A. N. Bernştam: “Tyurgeşskiye Monet”. Türkçesi: “Türgeş sikkeleri”. Bu yazının aslı, *Trudi Otdela Vostoka. Gosudarstvennyy Ermitaj II* (Leningrad, 1940, s. 105-111)’de yayımlanmıştır.

2. A. N. Bernştam: “Novıy tip tyurgeşkich monet”. Türkçesi: “Türgeş sikkelerinin yeni tipi”. Bu yazı da *Tyurkologičeskiy Sbornik*’in 1951/1 (s. 68-72) sayısında yayımlanmıştır.

Toplam 16 yazıyı içeren bu kitap eski Türklerde para konusunda el kitabı niteliğini kazanmaktadır. Yabancı dilde yazılmış makalelerin Türkçelerinin verilmiş olmasının okuyucuya büyük yarar sağlayacağı kuşkusuzdur.

Bu bağlamda kitabı hazırlayan Prof. Dr. Osman F. Sertkaya’yı ve Rysbek Alimov’u kutluyoruz. Bu arada Türkolojinin önde gelen isimlerinden olan Prof. Dr. Osman F. Sertkaya’nın 60. yaşını kutluyor; uzun ve verimli bir ömür diliyoruz.

Erhan Aydın
(Kayseri)